

Barok

Protireformacija in barok na slovenskem

Barok

- Barok in klasicizem sta bili dve pomembnejši umetnostni smeri, ki sta se razvijali vzporedno od konca 16.st. do začetka 18.st. v različnih evropskih deželah

- Izraz barok izhaja iz portugalske besede »barocco«, kar pomeni »biser nepravilne oblike«

- Na razcvet baroka sta vplivala tako razvoj in bogatenje meščanstva ter dvornega plemstva, ki je želelo v umetnosti zrcaliti tudi svojo moč, kot obnavljanje moči in vpliva krščanstva, ki je v nasprotju z renesančno posvetno umetnostjo spodbujalo predvsem nastajanje cerkvene umetnosti

- Baročni umetniki so: - tematizirali nasprotja med:

- cerkvenim (sakralnim) in posvetnim (profanim)
- božjim in človeškim
- duhovno zamaknenostjo in telesno čutnostjo
- minljivostjo in večnostjo
- odrekanjem in uživanjem življenja

- izbrane snovi oblikovali zelo: - patetično
  - izumetničeno
  - pretirano
  - popačeno
  - izrazno zapleteno
  - grobo nazorno (drastično)
  - (pre)okrašeno

- v besedilih ni bilo več ne renesančne jasnosti ne skladnosti med snovjo in obliko; bila so sporočilno slikovita, tudi temačna, dogajalno raznovrstna in polna različnega retoričnega podobja, ki je bilo zelo zapleteno, težko doumljivo, simbolno poglobljeno, pogosto sestavljeno iz nenavadnih, bistroumnih besednih zvez

- teme in motive so pogosto črpali iz Svetega pisma ali iz antične mitologije

- značilni so bili zgledi (eksempli), emblemi (simbolna znamenja, prispodobe) in alegorije

- Nastale so nove baročne lirske, epske in dramske vrste, med njimi zlasti prenovljen sonet, ep (s snovmi iz antične mitologije in Biblije), roman (heroično – galantni in potepuški) ter drame (tragedije). Razvijajo pa se tudi ostale vrste, med njimi komedija in novela

- Tedanja slogovna prizadevanja imenujemo manierizem. Gre za poskuse, da bi uveljavili subjektiven in nenaraven, pretirano stiliziran način umetniškega izražanja koz umetniško konvencijo

- Nekakšen slogovni odvod baroka je bil **ROKOKO**, ki pa je bil bolj igriv, zabaven, bolj intimen, lahkoživ, dvorljiv, površno čuten in poln duhovičenj. Bil je zadnja faza baroka. Za njega je značilno svetlejšo pohištvo (bela in zlata), porcelan, svetlejša oblačila, manj razkošne lasulje kot v baroku, čevlji s peto (sponke ali pentlje), hlače $\frac{3}{4}$ in nogavice, pokrivala trikotne oblike, lasulje zvezane s trakom, stezniki, svileni okraski, pahljača... Rokoko je bolj eleganten kot barok

-Pomembnejši baročni književniki so bili pesnika Luis de Gongora in Giambattista Marino (ep Adonis in soneti), katerih slog označujemo z izrazom gongorizem in marinizem, dramatik Pedro Calderon de la Barca (avtor komedije Sodnik Zalamejski), epik John Milton (znan po epu Izgubljeni raj), romanopisec Hans Jakob Grimmelshausen (avtor znamenitega romana Simplicius Simplicissimus)

Luis de Gongora,

Sonet

Dokler je sonca žarka griva blede,
ko ti posveti v zlatorjave lase,
dokler na lilijo iz rosne jase
s prezirom tvoje nežno čelo gleda,

dokler na ustnah ti pogledov čreda
bolj kot na svežem nageljnu se pase,
dokler tvoj vrat, ki iz belih ram ti rase,
zmaga, jase, nad kristali leda,

raduj vratu se, ustnic, čela, las,
še preden vse, kar je bilo tačas
kristal in nagelj, lilija, zlato,

postane mrtvo cvetje in srebro,
in preden ti ko ta nekdanji kič
se vrneš v zemljo, dim, prah, senco, nič!

- Opozorilo minljivosti lepote in ljubezni
- Štirivrstičnice: (lepota, mladost - zavedanje le-tega) postavijo stališče
Trivrstičnice: dokončajo

1. Povzemite motive in temo soneta. Ali bi ga lahko opredelili kot opevanje dekletove lepote in zaljubljenosti lirskega subjekta ali kot opozorilo pred minljivostjo lepote in ljubezni?

- Tema: lepota in njena minljivost
- Motiv: ljubezen, lepota, smrt

2. Ob zapleteni skladnji je tudi za ta baročni sonet značilna nenavadna metaforika oziroma podobe (t.i. concetti). Razložite najbolj sugestivne podobe. **Podoba** je daljša kot metafora.

- sonca žarka – sončni žarek Več besedna zveza, skladijsko
- na ustnah ti pogledov čreda – veliko ljudi je to ena poved

3. Presodite, ali je izbor sonetne oblike skladen s temo.

-Da, značilen za barok:

-pojavlja se paralelizem členov ali stopnjevanje

-nasprotje minljivost – večnost

-1. verz – vzhajajoče sonce

Protireformacija in barok na slovenskem

Književnost slovenske protireformacije in baroka je le delno sledila velikim spremembam, ki jih je doživljala Evropa. Za Slovence je bila odločilna predvsem zmaga katolištva nad protestantizmom.

Že kmalu po uveljavitvi nove vere so se med protestanti in katoličani vneli vojni spopadi. V Nemčiji je bil leta 1555 sklenjen verski mir; plemstvo je dobilo versko svobodo, podložniki pa so se morali glede veroizpovedi ravnati po svojih gospodarjih. Tudi v avstrijskih deželah, v katerih so živeli Slovenci, je sprva veljalo enako načelo, vendar je začela oblast po let 1573 protestante preganjati z izgoni, zapornimi ukazi, s prepovedmi pridiganja in z denarnimi kaznimi – začne se obdobje **protireformacije**. Leta 1598 je izšel ukaz o prepovedi delovanja vseh protestantskih ustanov in pridigarjev. Verske komisije, ki so delovale pod vodstvom škofa Tomaža Hrena, so rušile protestantske molilnice in sežigale protestantske knjige. – samo v Ljubljani je bilo sežganih 11 vozov knjig. Protireformatorji so prizanesli le Dalmatinovi Bibliji. Njihovo književno delovanje je bilo veliko skromnejše od protestantskega; najpomembnejši je izid priročnika za katoliške duhovnike *Evangelija inu listuvi* (Evangeliji in pisma), ki ga je po Dalmatinovi Bibliji priredil jezuit Janez Čandek, jezikovno pa ga je popravil in leta 1613 izdal Tomaž Hren.

Obdobje **slovenskega baroka** se v književnosti začne leta 1672, ko je izšla druga izdaja *Evangelijev inu listuv*. To delo sicer ni baročno, je pa prvo po dolgih letih, ko ni izšla nobena slovenska knjiga, zato označuje začetek obnovljenega književnega delovanja, v katerem se je uveljavil barok. Zlato obdobje slovenskega baroka je trajalo približno od leta 1700 – 1730. Pisci so bili povečini menihi, ki so pisali za potrebe duhovnikov, redkeje za potrebe ljudstva. Najpomembnejša osebnost dobe je Janez Svetokriški z znamenitimi pridigami, zbranimi v svetem priročniku; njegovo delo sta nadaljevala oče Rogerij in Jerenej Basar. Poleg pridig so izhajali molitveniki, verska premišljevanja, katekizmi in uvodi vanje, nastajale so verske igre in cerkvene pesmi. Prvo ohranjeno slovensko dramsko besedilo je škofjeloški pasijon, ki ga je prevedel in priredil oče Romulad, med pesniki nabožnih pesmi sta pomembna zlasti Ahacij Steržinar in Frančišek Miha Paglovec. Prava literarna besedila so bila redka, največ je bilo polliterarnih. Slovenski barok se je z literarnimi prvinami uveljavil v pridigah, vendar le na slogovni ravni, saj je po idejni strani v marsičem nadaljeval katoliško miselnost srednjega veka. Posebno mesto gre polihistorju Janezu Vajkardu Valvasorju, ki je s Slavo vojvodine Kranjske (1689) postavil temelje slovenskemu narodopisju, zemljepisju in zgodovini.

- Barok na slovenskem traja od 17 – prva polovica 18. stoletja

- Vlogo v družbi prevzamejo jezuiti (namesto protestantov). Jezuiti kasneje prevzamejo tudi šolstvo. So strogi, vendar kvalitetni. Nastaja predvsem nabožno slovstvo za cerkvene potrebe.

- Najpomembnejše so pridige (polliterarna zvrst)

- Pridigarji: -Janez Svetokriški : -Sveti Križ

-razstava pridig

-Sveti priročnik

-Oče Rogerij
-Jernej Basar

- Poleg pridig nastajajo tudi igre: Škofjeloški pasijon (poglabljanje v versko življenje)
  - Zelo pomembno vlogo ima tudi Valvasor s knjigo Slava vojvodine Kranjske, saj s to knjigo pripomore k razvoju znanosti.
  - Delovala je operna hiša v Ljubljani
  - Razvije se baročna arhitektura: vodnjaki, oltarji
-

Janez Svetokriški,

Na novega lejta dan

1. Zgled: o cesarici Liviji in cesarju Avgustu
2. Zgled: Ksantipa (Sokratova žena) in Sokrat

Pridiga je zgrajena: -Uvod (napove temo, faconetel – robec – ponudi zakoncem)
-Eksampli (zglede)
-Zaključek (nasvet ženam – pokornost možem, možem – ljubiti žene)

Ponudi faconetelne – ponudi spravo

Zgodba o ženi in malovrednem možu. Mož ni sposoben opravljati težkih del. Žena s temi deli povzroči prepir.

Faconetelni so zopet uporabljeni v zaključku

Slog: -primeri: zgodbe popestrijo pridigo, so dinamične
-okrasni pridevki
-vzklik
-ogovor: žene vzemite, možje vzemite
-ponavljanje: zdaj, zdaj ,.....
-metafora: motiv faconetelna, ki prehaja v metaforo
-primera: kakor Livija
-primer pridige podkrepi tudi z latinskimi citati

1. Kaj priporoča Svetokriški zakoncem? Komentirajte njegov nauk.
-Priporoča jim, da morajo biti strpni eden do drugega, da morajo biti žene pokorne, ne smejo ugovarjati možem, možje pa morajo ljubiti svoje žene.
2. Katere pozitivne in katere negativne zglede navaja Svetokriški v novoletnem nagovoru zakoncem? Pravilno povežite po dve osebi v zakonski par: malovredni mož, Sokrat, Ksantipa, Livija, potrpežljiva in delavna žena, Avgust.
-Pozitivni zglede: Sokrat, Livija, Negativni zglede: Ksantipa, mož, ki pretepe ženo
3. Označite prvine baročnega sloga. Katero vrsto komičnosti prepoznamo v prvem odlomku pridige: situacijsko, besedno ali značajska? Utemeljite odgovor.
-Prvine baročnega sloga: zglede ali eksampli, pridiga je zelo zanimiva in slikovita, prežeta s humorjem
-Po mojem mnenju je to besedna komika, saj se nevesta in ženin med seboj bodeta